

't Korenmeetershuisje

Gildehuis voor de graanhandel

Graanhandel

Tot en met de veertiende eeuw was Holland, de lage landen achter de duinen tot aan de zandgronden van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug, zelfverzorgend als het om broodgranen ging. Het hoogveen was door ontginning in cultuurgrond veranderd. Door de permanente afwatering en door oxidatie van het vrijgekomen hoogveen kreeg men te maken met bodemdaling, tot een hele meter per eeuw. In de vijftiende eeuw waren de landerijen al zó nat dat geen graansoort er meer op gedijde. De ene boer na de andere schakelde noodgedwongen over op veeteelt, wat inhield dat broodgranen ingevoerd moesten worden. Dat kwam van steeds verder, tot zeeschepen het tenslotte uit de uithoeken van Europa haalden. Per soort broodgraan waren dat verschillende gebieden; tarwe bijvoorbeeld kwam uit de Duitse Elzas en Noord-Frankrijk, rogge uit de landen om de Oostzee en boekweit uit Oost-Nederland, Duitsland en het Oostzeegebied. De ontwikkeling die de vrachtaart doormaakte, zorgde voor een revolutie in de scheepvaart. In plaats van reders die een schip voor hun eigen handel uitrustten, verschoof het naar een dienstensector die willekeurig wat willekeurig waarheen wilde vervoeren. De Hanze was anders georganiseerd door het uitbannen van onheuse concurrentie, wat

- ◀ *Korendrager*
- ▶ *Korenzetter, korenweger en korenmeter*

resulteerde in menige lege vaart naar een volgende vracht. Dat bleek de doodsteek voor de Hanze. De Hollanders pikten onderweg van alles op waar elders in Europa vraag naar was. Zout uit Spanje en Portugal naar Holland, haring van hier naar de Oostzeelanden en van daar hout, graan, pek, huiden en nog meer producten terug naar Holland en desnoods verder naar Spanje en Portugal. De kapitein van het schip was vaak ook handelaar voor eigen rekening. De tarieven voor vrachtaarten zakten door de jaren dramatisch.

Naarmate de Opstand tegen Spanje succesvoller werd kwamen uit alle hoeken van Noordwest-Europa mensen uit oorlogsgebieden hun toevlucht in de Republiek zoeken. Het gevolg was dat de productie

- ▲ *Voor de Oostzeehandel werd het fluitschip ontwikkeld, met het accent op vervoerscapaciteit wat ten koste ging van bewapening die pover was; hier liggen de schepen op de rede waar ze door lichters van hun lading verlost werden*
- ▶ *Lichters waren er in meerdere typen, gezeild voor grotere afstanden en geboomd voor lokaal gebruik*

van vooral broodgraan in die oorlogsgebieden te hoog was en voor een habbekrats te koop werd aangeboden. De Republiek onderging in enkele decennia een verdrievoudiging van het inwonertal en kwam diensgevolge steeds meer broodgraan tekort. De vrachtaart floreerde, zozeer dat de Hollanders met hun fijnmazig netwerk van havensteden uiteindelijk de totale vrachtaart in Europa domineerden. Amsterdam vervulde daarin de rol van spin in dat web.

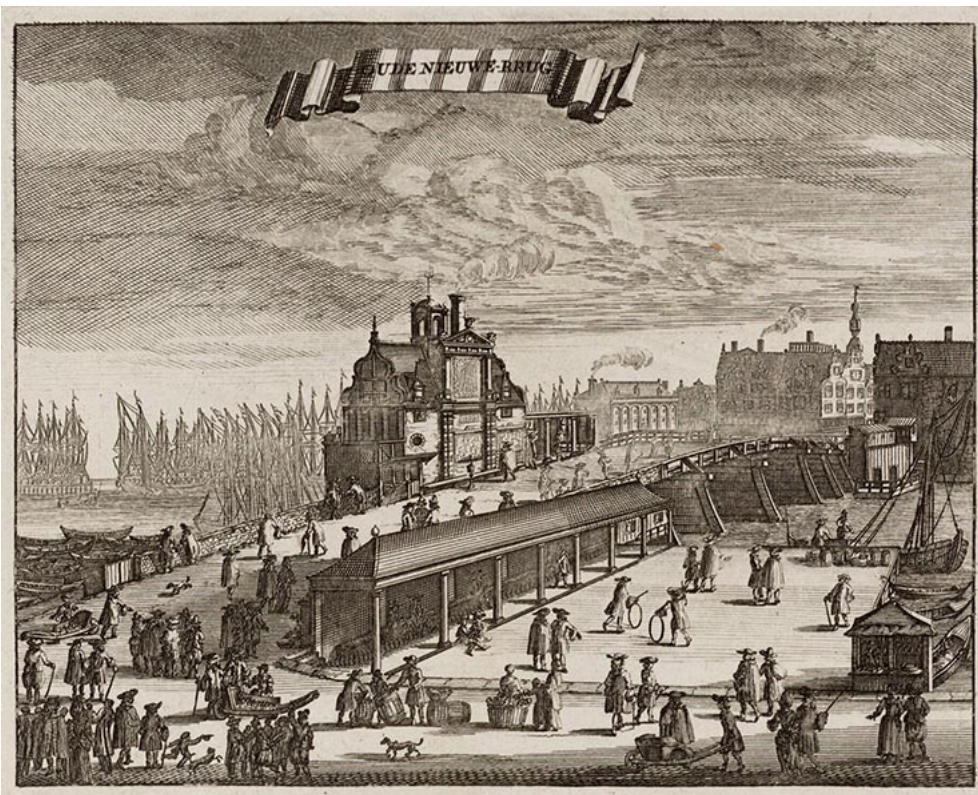
https://www.zeegechiedenis.nl/wp-content/uploads/2019/11/2012_1_klein.pdf

Hoe was nu de graanhandel georganiseerd, zodra het volgeladen schip aanlegde? Het schip werd gelost in korenlichters die het graan voor de wal brachten. Van daaraf namen korendragers het werk over, die echter veel meer dan alleen graan transporteerden naar de pakhuizen. Ook peulvruchten, fruit en soortgelijke etenswaren namen zij voor hun rekening. De korendragers hadden vanaf medio zestiende eeuw hun eigen gilde. Aanvankelijk was dat samen met de korenmeters, maar die scheidden zich in 1589 af. De korendragers onderscheidden zich in twee groepen, namelijk een die het graan in

zakken schepte en overhevelde in de lichters die het aan wal brachten (de korenlichterlieden en de schuitenvoerders) en de groep die de zakken over de loopplank van de lichter naar het pakhuis brachten. De organisatie van genoemde werkzaamheden veranderde in de loop der eeuwen en kregen de lichterlieden op enig moment hun eigen gilde.

Vraag en aanbod werden bij elkaar gebracht op en aan de Nieuwebrug. Er is een prent van de brug waar twee onderkomens onder luiders zichtbaar zijn; een grote voor de graanhandel tegen de oprit gebouwd en één op de brug voor overige beurshandel. Granen werden in monsters naar deze graanbeurs gebracht en daar beoordeeld op kleur

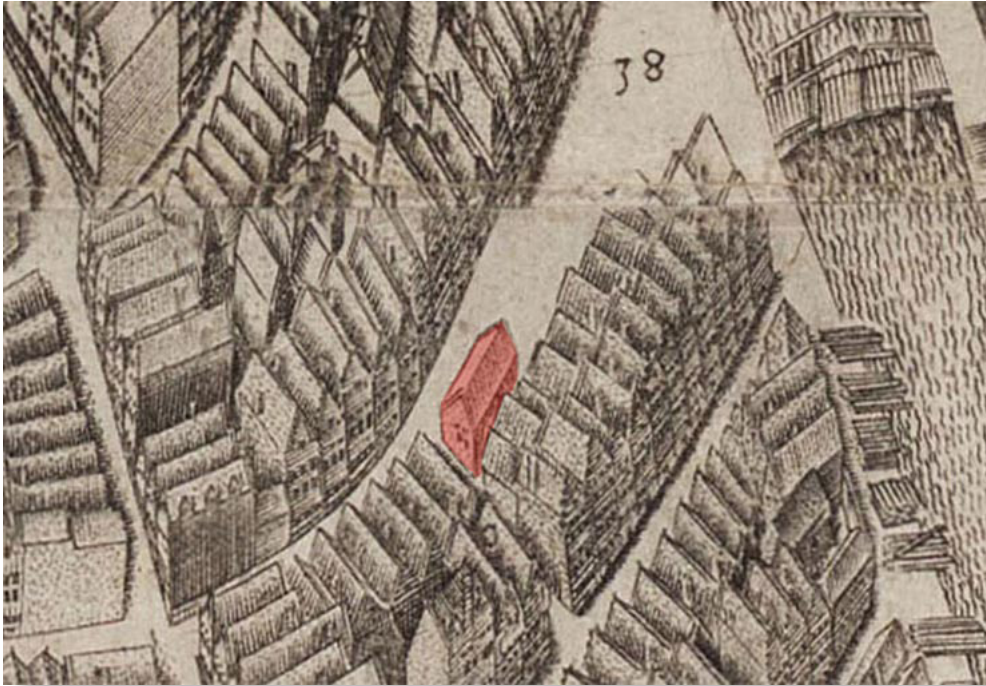

(die staat voor kwaliteit) die bij daglicht vastgesteld werd. Zodra het graan verkocht was, kwamen de korenzetter en -meters, verenigd in het Korenmetersgilde, in actie. Het graan, dat min of meer als

bulkgoed binnenkwam, werd gewogen en verpakt in door het gilde bepaalde eenheden. De daarbij gebruikte gereedschappen zijn in afbeeldingen overgeleverd. Spreekwoordelijk is de houten kuip die gevuld en afgestreeken werd met de strijkstok ofwel strekel. Het Korenmetersgilde kreeg in 1558 een provisorisch onderkomen op de Nieuwezijds Kolk, op loopafstand van de graanbeurs aan de Nieuwebrug. Dat faciliteerde de stad omdat de beurs grote overlast veroorzaakte Op 't Water (Damrak). Om dezelfde reden zagen de initiatiefnemers van het beursgebouw op het Rokin af van het opnemen van de graanbeurs. In 1617 kregen de graanhandelaren hun eigen beursgebouw, op palen gebouwd tegen de Oudebrug, nog korter bij het gildehuis. Over de korenbeurs werd eerder al een PDF samengesteld: <https://www.theobakker.net/pdf/fotoquiz2015-35.pdf>

- ▲ De kwaliteit van graan wordt bij daglicht beoordeeld; ook toen er overdekte graanbeursen kwamen, werd het dak op de beursvloer van veel glas voorzien
- ◀ De graanbeurs die tegen de Nieuwebrug was geplaatst en veel overlast gaf

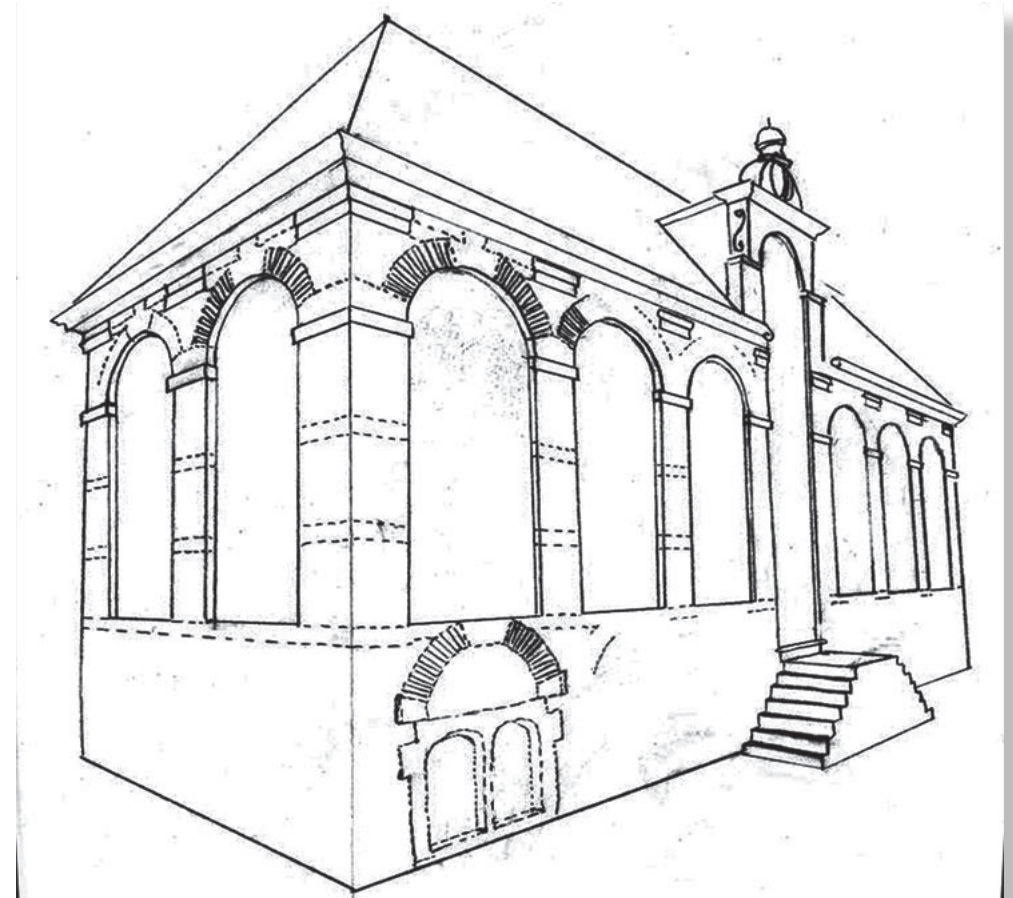
Geschiedenis van het Korenmetershuisje

Het houten gildehuis van de korenzetteren en -meters op de Nieuwezijds Kolk werd in 1620 vervangen door een weliswaar kleiner, maar solide stenen gebouw in dezelfde stijl zoals toen ook de vleeshallen met onderkomens voor de schutterij werden gebouwd. Op de kaart van Pieter Bast uit 1597 is dus de eerste versie nog te zien als eenvoudige schuur, alhoewel u bij Bast niet te veel moet verwachten qua topografische juistheid. Hier huisden de 'Coornmeters op de Kolck', luidt het. De stad drukte het gilde op het hart dat zij er

- ▲ *Pieter Bast tekende het eerste gildehuis in, maar het gebouw lijkt meer op een schuur; toch zagen de Watergeuzen het in 1577 voor het stadhuis aan, dus het zal iets fraaier geweest zijn dan Bast suggereerde*
- *Reconstructie van het gebouw zoals het in 1620 gebouwd werd (tekening Pieter Vlaardingerbroek)*

op moesten toezien dat geen dronken korenmeters in en uit gingen. Deze aanwijzing en jaarlijks toezicht op de financiële situatie was de enige inmenging in het reilen en zeilen van het gilde. Dat laatste was belangrijk omdat het gilde eigenlijk het inkomen van de leden bij arbeidsongeschiktheid moest kunnen uitkeren.

In 1620 was het gilde aan de beurt om een door het stadsfabrieksambt gebouwd pand te krijgen. Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) gaf de stad lucht om met stedenschoon bezig te zijn. Wagenaar weet dat het van de grond af opnieuw gebouwd is en waarvoor op 7 juli

de eerste paal geheid en op 13 juli de eerste steen gelegd werd. Het werd een rechthoekig gebouw met een souterrain, begane grond met grote zaal en een verdieping met vliering waar de gildekamer kwam. Daarboven een schilddak. Een architect is niet aan te wijzen; voor de stad waren destijds Hendrick de Keyser, Cornelis II Danckaertsz en Hendrik Staets voor dit soort gebouwen verantwoordelijk. Het front van het gebouw wijst naar de Kolksteeg maar de beide opgangen/stoepen bevinden zich in de langsgevels, terwijl de achtergevel zich naar de burgwal keert. Om kosten te sparen is de toepassing van natuursteen gering en bleef beeldhouwwerk op een gevelsteen na helemaal achterwege. De versiering bestaat uit het wapen van Amsterdam met de keizerskroon.

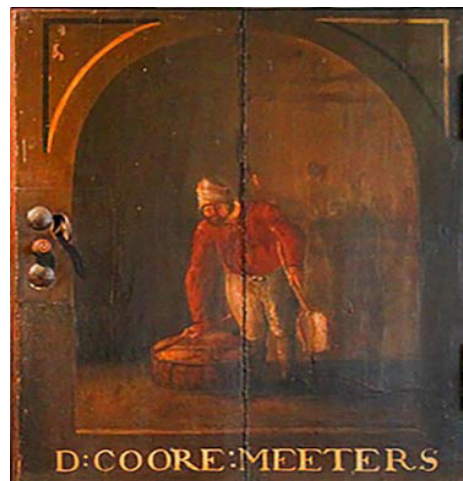
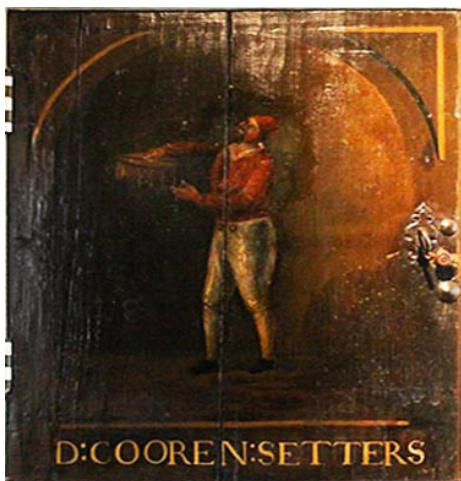

Ondanks dat ze er voldoende geweest zijn is er weinig feitelijk bekend over verbouwingen sinds 1620. Op enig moment is er aan de kap gesleuteld om de ruimten op de verdieping (gildekamer) te vergroten. Daarbij werden beide gevels aan de korte zijden hoger opgetrokken en kregen tuitgevels, terwijl het schilddak wijzigde in een zadeldak. Dat zal dan in elk geval na 1681 zijn geweest toen de stad het gilde verantwoordelijk maakte voor het onderhoud. De gebruikte grenen balken die het schilddak aanpasten aan de nieuwe tuitgevels dateren van kort na 1760 en de totale verbouwing moet voor 1780 zijn afgerond.

- ▲ *In de verbouwing van even voor 1780 werden de oost- en westgevels verhoogd en het dak gewijzigd van een schilddak in een zadeldak*
- ◀ *De geldkist van het korenmeetersgilde*

verbouwingen werden een of meer vroegere aanpassingen weer verwijderd. Wij kunnen dit alleen volgen door de successieve afbeeldingen te bestuderen.

In 1893 werd het gebouw in erfpacht afgestaan aan de in 1875 opgerichte Corporatie van Korenwegers en -meters, die daarmee het oude gilde opvolgde. Voorwaarde was dat de brandweer erin bleef en dat een urinoir dat de gemeente tegen het gebouw had geplaatst bleef staan. Deze geste was aanleiding voor een grootscheepse verbouwing door restauratiearchitect Herman Jansen. In juli 1898 werd de vergunning verleend en ging Jansen van start. Hij bracht o.a. het dak qua dakkapellen terug naar het oorspronkelijke aantal. Dichtgezette ramen werden weer hersteld, inclusief alle kruiskozijnen die de fijne roedeverdeling weer kregen met bovenlichten in glas-in-lood. Wijzigingen aan extra ingangen en de stoepen werden ongedaan gemaakt. Het was Jansens uitdrukkelijk wens het gebouw weer terug te brengen in de vorm van 1620, behalve de wijziging van schild- naar zadeldak van ±1780. Hierbij hield hij wel rekening met de financiële mogelijkheden van de corporatie. Het trappenhuis

werd compleet vernieuwd en de (houten) vloeren werden belegd met zwart-witte tegels. Uit deze verbouwing stamt ook de nieuwe toegang tot het souterrain in de achtergevel, die alle vorige veranderingen in die gevel verving. Hierachter was een kleine ruimte in het souterrain voor de korendragers.

In 1920 hield de corporatie der korenwegers op te bestaan en werd het gebouw verlaten. In 1924 werd hierin het Persmuseum gevestigd, die hier 25 jaar bleef. Tijdens deze jaren is een natuurstenen schouw gesloopt, maar wie daarvoor verantwoordelijk is weten we niet. In 1950 trok de Vereniging de Amsterdamse Haven in het ge-

- ▲ *Het gilde was dan wel opgeheven, maar de corporatie voor de graanhandel bleef gebruik maken van het gebouw; hier de grote zaal*
- ◀ *Twee kastdeurtjes werden in de verbouwing van 1873 als decoratie geplaatst*

bouw, tot die een onderkomen kreeg in het nieuwe Havengebouw (1960). In 1967 kreeg de Bond Heemschut het gebouw in bezit die er tot vandaag in huist. In 1991 heeft Heemschut intern een aantal kleine aanpassingen voorgenomen. Onder meer werd er binnen geschilderd nadat eerst uitgebreid onderzoek gedaan was naar de op-eenvolgende gebruikte kleuren. Men koos voor de oorspronkelijke 17de-eeuwse kleur Bentheimer.

Vandaag is hier, behalve Bond Heemschut, ook de Stichting Ons Amsterdam en de redactie van het gelijknamige tijdschrift gevestigd en zal het Korenmetershuisje tot lengte van dagen bewaard worden.

Bekijk ook het [bouwhistorisch rapport](#) van de BMA

De topografische bijzonderheden van Amsterdams ontwikkeling

Middeleeuws Amsterdam

- De cope-ontginning van Amstelland
- Poerte ende Vrihede van Amstelredamme
- De eerste 300 jaar in het bestaan van Amsterdam
- Stadspoorten op de Nieuwendijk
- Is de Nieuwezijds wel gegraven?
- De kop van de Nieuwendijk, een 14^e-eeuwse stadsuitbreiding
- De Boerenwetering en zijn loop door Amsterdam
- Hoe oud is het Damrak als kade langs de Amstel?
- Middeleeuwse kloosters van Amsterdam
- Het Sint Anthonius gasthuis (Leprozenhuis)
- * Het Leprozenhuis te Amsterdam, I. H. van Eeghen 1955
- Het Kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven
- In den Uutersten Nesse bider Amstel; Kloosters en Binnengasthuis
- De metamorfose van die Plaetse tot de Dam
- Amsterdam, van Heren, van bisschoppen en van graven
- Amsterdam, van Hoeken en Kabeljauwen
- Pacificatie, Satisfactie & Alteratie
- Schuilkerken in Amsterdam, Anneke Huijser
- Het Papeneiland

Amsterdams nijverheid, handel en transport

- Markten van Amsterdam (locaties door de eeuwen gevolgd)
- * Botermarkt en Kaasplein, Dr. A. Halberstadt 1910
- Beurtvaarders, trekschuiten en overzetveren
- Middeleeuwse bierbrouwerijen in Amsterdam
- Vroege industriegebieden: Stadsrietlanden, Zaagmolensloot, Mennonietensloot, Overtoomsevaart, Kwakerspoel en Zaagmolenbuurt
- * Molens in Stadsrietlanden, Mr. J. H. van den Hoek Ostende
- * Het einde van de korenmolens op de bolwerken aan de Singelgracht, Mr. J.H. van den Hoek Ostende, 1972
- * Precario en Windgeld, Mr. J.H. van den Hoek Ostende, 1969
- Geschiedenis van Rederij J.H. Bergmann
- Geschiedenis van Rederij Boekel

○ = elders in de lijst ook al genoemd * = ondersteunend artikel van andere auteur

- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- De geschiedenis van de Haarlemse tram (NZH)
- De geschiedenis van de Waterlandse tram (NHTM)
- Straattypen en standwerkers
- Straathandel
- Stadschroniqueurs in de 17^e en 18^e eeuw
- Topografische tekenaars in Amsterdam
- Topografische fotografen in Amsterdam
- Amsterdamse architecten
- Wereldtentoonstelling van 1883
- Samuel Sarphati, visionair en entrepreneur
- Casino, Muis Sacrum en Huize Bob
- Van Liesveldsche Bijbel tot Beursplein 5: Bible Hotel
- Brouwerij De Hooiberg & Die Port van Cleve
- Nederlandsche Scheepbouw Maatschappij
- Pleisterbeeldengieter Carel Sartori, Anneke Huijser

Amsterdam havenstad

- Zeehaven in beweging, alle locaties tot WOII
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeneiland
- * Opkomst der Amsterdamse haven, W. H. M. de Fremery
- * Geschiedenis Amsterdamse scheepsbouw, Dr. L. van Nierop
- * Scheepsbouw te Amsterdam in vroeger eeuwen, F.G.M. Douwes
- Van Petroleumhaven tot grootste benzinehaven ter wereld

Stadsuitleg 1578-1596

- Stadsuitleg en de omringende waterschappen en gemeenten
- De Eerste en Tweede Uitleg 1578-1596
- Rembrandtplein, metamorfose van een onbedoeld plein
- Vlooienburg & Zwanenburg
- De Haarlemmerbuurt, verdeeld over 2e en 3e Uitleg
- De eerste Joodse gemeenten en hun synagogen

Stadsuitleg 1609-1700

- De Derde en Vierde Uitleg 1609-1700
- Masterplan of toeval? Over de Derde en Vierde Uitleg

- Die Verheelinghe; geschiedenis van de Leidsegracht
- De Amsterdamse schans en bolwerken
- De Trapjesschans, een nijver stukje Schans
- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeneiland
- De vijf grote wagenpleinen
- Het ontstaan van de Jordaan
- Gangen en hoven van de Jordaan
- De vertraagde bebouwing van de Driehoekstraat
- De Plantage, een geslaagde mislukking
- Amstelkerk, noodgebouw met eeuwigheidswaarde

Stadsuitleg 1877-1921

- Annexaties 1877-1921
- Huisnummering in Amsterdam (1796-1876)
- Stadsontwikkeling en de politiek
- Spaarndammerbuurt en Zeeheldenbuurt
- Van Smalle Pad tot Planciusstraat
- Het Museumkwartier en de Waskaarsenfabriek
- Stads- en Godshuispolder, een stukje Amsterdam in de polder
- De Da Costabuurt en de Réveilbeweging, Ria Scharn
- * Westerplantsoen in de Zeeheldenbuurt, A. Huyser
- * De wet kent geen steden, Drs. J. P. Janse, 1992 (annexatie Nieuwer-Amstel)
- * Dorpse straten in de stad, Ph. Spangenberg 1995-1996
- Het IJ en de IJpolder

Amsterdam-Noord

- Volewijkenlanden en Buiksloterham, de ruggegraat van Noord
- De geschiedenis van de Waterlandse tram
- Industrie Buiksloterham door Wim Huissen
- ENTOS door Wim Huissen
- ELTA door Wim Huisen
- Nederlandsche Scheepbouw Maatschappij door Ruud van der Sluis

Verkeersdoorbraken

- Damstraat-Paleisstraat 1865-1914
- Raadhuisstraat 1894-1897
- Vijzelstraat 1917-1935
- Weesperstraat 1959-1969; de Wibaut-as

Amsterdam en het water

- Amsterdams Waterstaat
- Raadselachtige waterwerken
- Sluizen, keringen en duikers in Amsterdam
- Donkeresluis
- 't IJ, van getijderekreek via waterwolf tot droogmakerij
- Van open havenfront tot Open Havenfront
- De geschiedenis van de Kostverlorenwetering en de overtoom
- Aanloop tot het Noordzeekanaal, Amsterdam op z'n smalst

Diversen

- Hoe komt de Mirakelbrug aan z'n naam?
- Remonstrantenkerk, de Rode Hoed
- Metamorfozes, wat stond hier vroeger ook alweer? Ria Scharn
- Sint Pietershal in de Nes
- Pakhuis Oostenburg, Fons Baede
- Nieuwe Doelenstraat, Robert Raat
- Regeringsjubileum Willem III in 1874, Paul Graalman
- * Ons Gouden Vondelpark, gedenkboek t.g.v. 50-jarig bestaan in 1914

Jaarboeken, enzovoort

- Index quizpagina's 2014 en later, met kleinere onderwerpen
- Jaarboek 2015, 50 opstellen over Amsterdamse items
- Jaarboek 2016, 11 opstellen, idem
- Jaarboek 2017, 6 opstellen, idem
- Jaarboek 2018, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2019, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2020, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2021, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2022, 8 opstellen, idem